

ТДУ 336.717.32

АМОНАТ ҲАМЧУН ШАРОИТИ МУБАДДАЛГАРДИИ ПАСАНДОЗҶОИ АҶОЛӢ БА НИЗОМИ САРМОЯГУЗОРӢ

Олимов А.Х. – н.и.и., Шарипов Х.П., - ассистент ДАТ ба номи Ш.Шоҳтемур

Калимаҳои калидӣ: амонат, ташкилотҳои молиявии хурд, захираҳои донорӣ, бахши молиявӣ-бонкӣ, пасандоз, захираҳои молиявӣ, шахсони ҳуқуқию воқеӣ.

Амонат яке аз воситаҳои мусоидкунанда ба раванди таъмини устувории соҳаи кишоварзӣ ва ҳалли барномаи озуқаворӣ мамлакат ба ҳисоб меравад. То солҳои охир хусусияти хоси ташкилотҳои молиявии хурди Ҷумҳурии Тоҷикистон аз он иборат буд, ки фаъолияти онҳо бештар аз ташкилоҳои донорӣ вобаста буд. Захираҳои донорӣ, грантҳо, кӯмаки техникӣ ва ғайра имрӯз ҳам барои шумораи зиёди ташкилотҳои молиявии хурд – яке аз сарчашмаҳои воқеӣ маблағгузорӣ мебошад.

Маълум аст, ки дар шароити тағйирёбии вазъи иқтисодӣ самаранок амалномаи бахши молиявии хурд ба сарчашмаҳои мунтазами дастрасии маблағгузорӣ, ки дар айни замон асосан аз сарчашмаҳои берунӣ ташаккул меёбад номумкин аст, зеро сарчашмаҳои дохилӣ қариб, ки истифода намегарданд. Яке аз сарчашмаҳои асосии дохилии захираҳои молиявӣ амонати аҷолӣ ба ҳисоб меравад.

Муаммои ҷалби амонатҳо аз аҷолӣ барои иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳамияти калидиро доро мебошад, чунки дар доираи муносибатҳои амонатӣ муносибатҳои зерин ба амал меоянд:

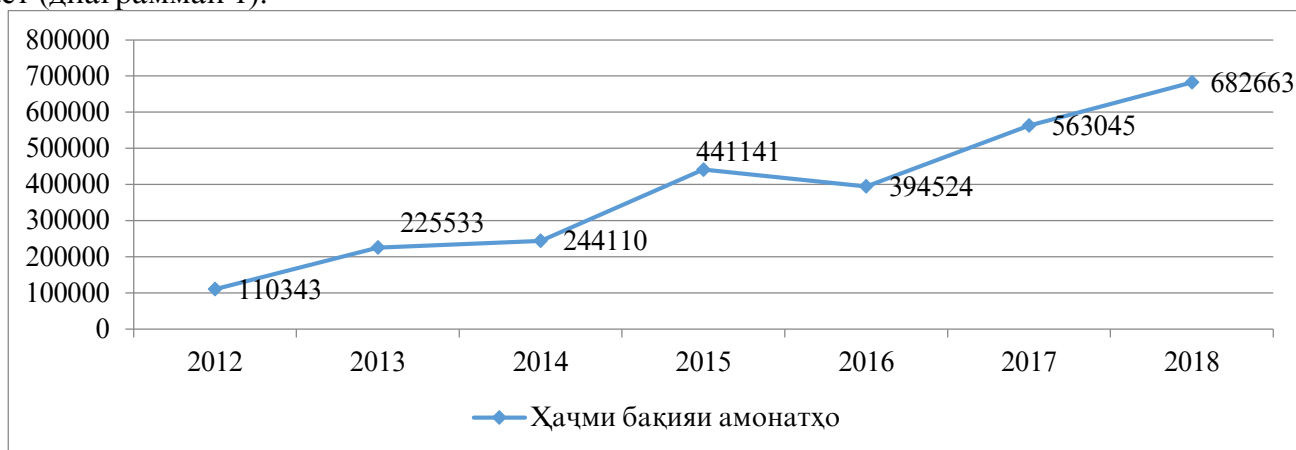
такрористехсолӣ, ба сифати ҷузъи асосии такрористехсолии васеъ ба амал меояд;

пулӣ-молиявӣ, ки бо гардиши амонати аҷолӣ ва дар ин асно рушди бахши молиявӣ-бонкии иқтисоди миллӣ, ба миён меояд, ки ин ба болоравии сатҳи рӯзгузаронӣ ва соҳибқориҳои хурд таъсири мусбӣ мерасонад.

хурдашавӣ, ҳамчун манбаи такрористехсолии сармоя дар мавриди таъсисдиҳии пасандозҳои дарозмуддати молиявӣ дар натиҷаи ташкилнамоии дороиҳои аҷолӣ дар бахши бонкии иқтисодиёт, дар бозори қоғазҳои қимматнок ва бозори суғурта ва дигар фондҳо.

Барои бахши молиявии хурд ҷалби пасандозҳо аҳамияти муҳим дорад, зеро дар шароити бӯҳрони молиявӣ-иқтисодӣ талабот аз рӯи захираҳои молиявӣ шиддат ёфт ва муассисаҳои зиёди молиявӣ-қарзӣ таҳти хатар қарор гирифт.

Чуноне, ки дар боло қайд гардид, солҳои охир аз тарафи ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд ҷалби амонати шахсони ҳуқуқию воқеӣ вусъати тоза гирифта истодааст. Дар соли 2018 бақияи амонати шахсони воқеӣ дар ташкилоти маблағгузориҳои хурди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба 682663 ҳазор сомониро ташкил дод, ки нисбати соли 2012 6,8 маротиба зиёд аст (диаграмма 1).

Манбаъ: Ҳисоби муаллиф аз рӯи Бюллетени омили бонкӣ соли 2018, № 12

Диаграмма 1. Бақияи ҳаҷми амонатҳо дар ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд, сомонӣ

Тибқи ақидаи мо зиёд шудани ҳаҷми амонатҳо бо ду сабаб ба амал омадааст:

- 1) Зиёд шудани ҳаҷми даромадҳои шахсони воқеӣ;
- 2) Боло рафтани сатҳи асъори хориҷӣ нисбат ба асъори миллӣ.

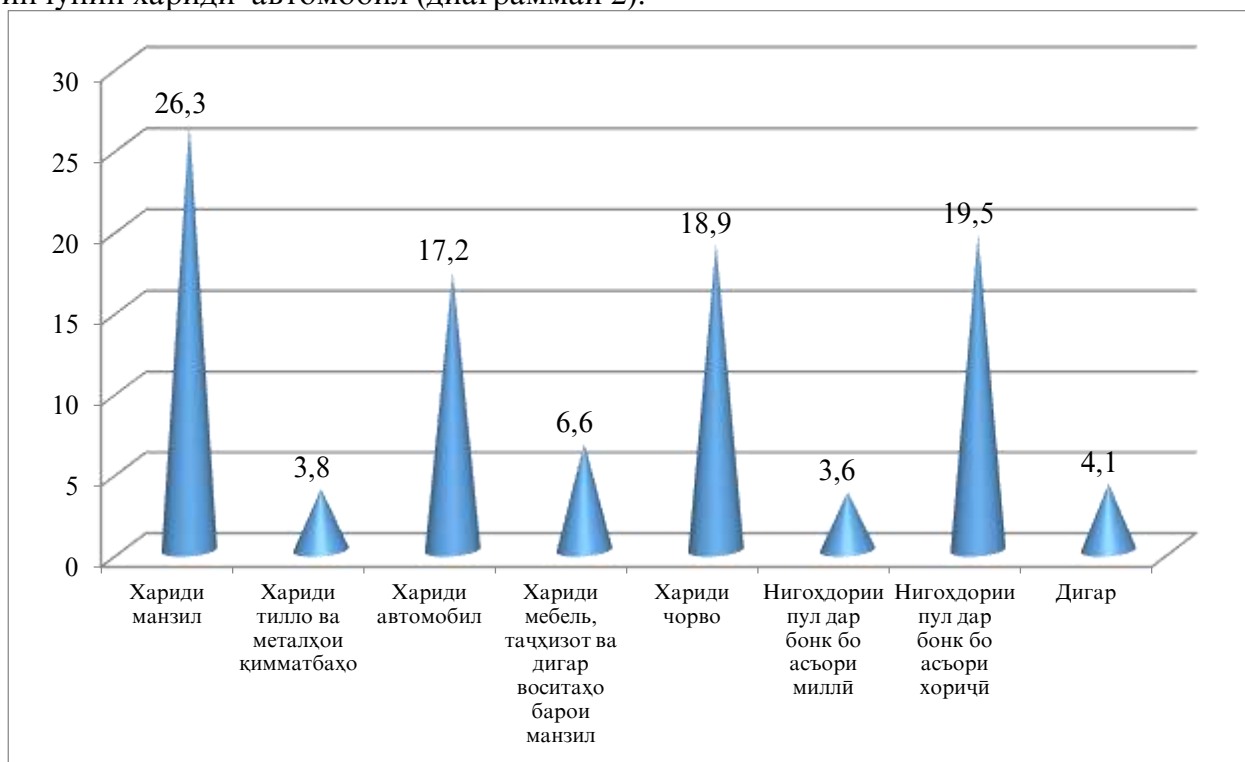
Барои рушди бомуваффақи иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар айни замон зарур аст, ки то сатҳи сармоягузориҳоро афзоиш бидиҳем. Пасандозҳои аҳоли яке аз сарчашмаҳои афзалиятнок ва назарраси дохилии захираҳои молиявӣ барои таҷдиди самаранок ва солимгардии иқтисодиёти ватанӣ ба ҳисоб мераванд. Имрӯз зарур аст, ки сатҳи фоизи амонатҳои аҳоли аз тарафи ташкилотҳои қарзӣ боло бурда шавад.

Дар шароити муносири рақобатпазирӣ рушди иқтисодиёт ташкили фаъолияти сармоягузорӣ дар асоси истифодабарии пасандозҳои аҳоли начандон самаранок истифода карда мешавад. Талабот оид ба муайянсозии аниқи пасандозҳо дар мамлакат ва коркарди роҳҳои имконпазирӣ ҷалби онҳо ба бахши молиявӣ-қарзии мамлакат ба миён меояд. Омӯзиши пасандозҳои аҳоли дар умум аз ҷиҳати назариявӣ шавқовар ва аз ҷиҳати амалӣ мақсаднок мебошад, чунки имкон фароҳам меорад, то самаранокии чараёнҳои сармоягузорӣ баланд бардошта шаванд. Муҳим аст, то чараёни ташкилнамоии пасандозҳоро таҳлил намуда, бузургии умумии онҳоро муайян сохта, гурӯҳи хонаводаро дар вобастагӣ аз майл ба пасандозҳо ҷудо намуда, инчунин нақш ва мавқеи ниҳодҳои сармоягузориҳо дар бозори пасандозҳои аҳоли таҳлил намоем.

Ҳангоми мубаддалгардии пасандозҳо ба сармоягузориҳо, аҳоли бо хавфҳои рӯ ба рӯ мегардад, ки бо муфлисшавии ташкилотҳои молиявии хурд, банкҳо алоқаманд мебошанд, зеро вай сармоягузориҳои пасандозҳоро ташкил намуда, иҷронамоии ӯҳдадориҳои худро дар назди сармоягузориҳои иҷро намекунад.

Мо бо андешаи дигар таҳлилгарон роziем, ки ба ҳайси механизми коҳишдиҳии категорияи ишорагардидаи хавфҳо метавонад низоми суғуртакунии истифода карда шавад.

Таҷқиқотҳои аз ҷониби мо анҷомдодашуда дар Ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ (НТҶ) ва шаҳри Душанбе дар соли 2018 ошкор сохт, ки усулҳои бозғимоди нигоҳдории маблағ инҳо мебошанд: хариди (постройка) амвол, хариди тилло ва сангҳои қимматбаҳо, хариди чорво ва инчунин хариди автомобил (диаграммаи 2).

Диаграммаи 2. Усулҳои нисбатан бозғимоди нигоҳдории /ҳиссагузориҳои пулӣ

Аз маълумотҳои бармеояд, ки нигоҳдории пул бо асъори миллӣ дар банк танҳо 3,6% пурсидашудагон ҷавоб доданд, ки аз камбозғимодии шаҳрвандон ба низоми пулӣ шаҳодат медиҳад. Сабаби асосии ин пеш аз ҳама дар солҳои охир муфлис шудани ду банк ва ба ҳолати душвори молиявӣ дучор шудани ду банки калонтарини кишвар ҶСК «Тоҷиксодиротбанк» ва ҶСК «Агроинвестбанк» ба шумор меравад.

Новобаста аз мушкилиҳои мавҷуда бо ҷорисозии хизматрасониҳои пасандозии хурди ташкилотҳои молиявии хурд, дар умум дар мамлакат шароитҳои муайяне вучуд доранд, ки

имкон фароҳам меоранд, то хизматрасониҳои мазкур амалӣ карда шаванд. Аз дигар ҷониб, аз ташкилотҳои молиявии хурд, дар айни замон аз ташкилотҳои қарзии хурди пасандозӣ, ғаёлгардонии ғаёлияти онҳо оид ба ҷорисозии хизматрасониҳои қарзии хурд дар ҳолияти маҳсулотҳои худ, ки бе ягон шарт ба афзоишдиҳии ҳаҷми умумии пасандозҳои ҷалбгардида дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат менамояд.

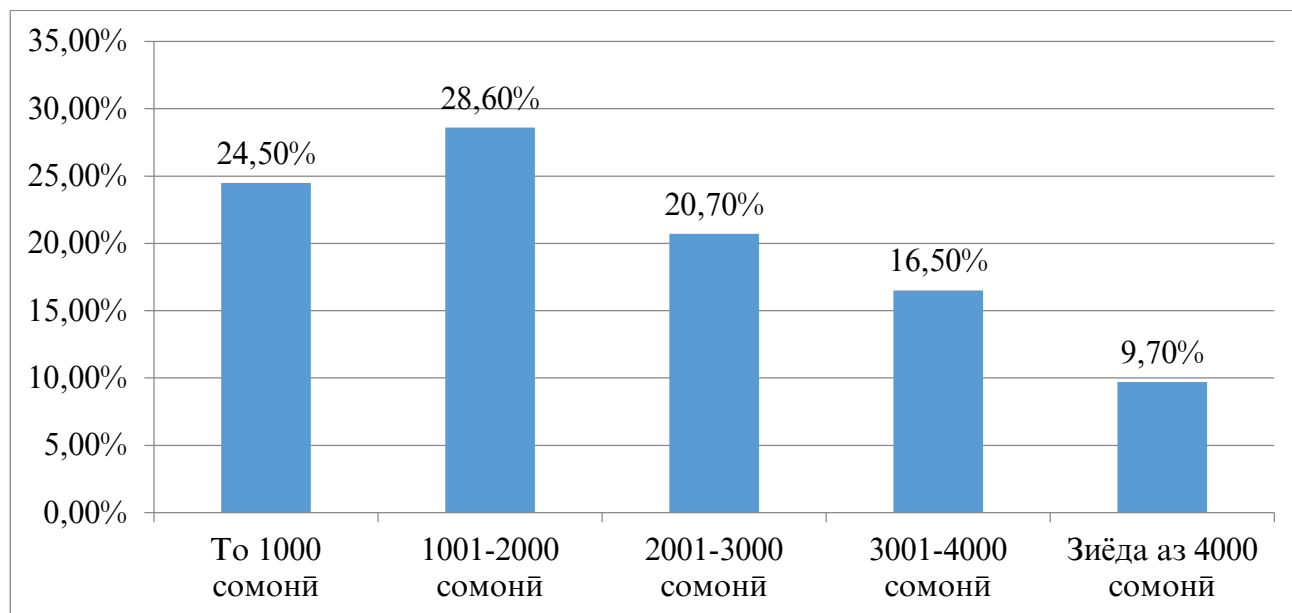
Тибқи маълумотҳои Агентии омили назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон даромади оилаҳо дар ҷумҳурӣ сол то сол тамоили афзоишро дорад.

Ҷадвали 1. -Даромади хонаводаҳо ва истифодабарии он ба ҳисоби миёна ба ҳар сари аҳоли дар солҳои 2012-2018, сомонӣ

Нишондиҳанда	Солҳо						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Даромади хонавода	255,8	289,8	308,5	280,6	343,7	361,6	388,4
Ҳароҷоти оилаҳо	251,6	282,0	290,6	265,8	321,4	329,7	340,6
Бақия	4,2	7,8	17,9	14,8	22,3	31,9	47,8

Манбаъ: Ҳисобҳои муаллиф аз рӯи нишондиҳандаҳои асосии тадқиқоти бучети хонаводаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон., соли 2018, сах. 59

Дар пурсиш 3000 ҳазор оила иштирок намуданд. Шумораи аъзоёни оилаҳои пурсишшуда 18123 нафарро ташкил дод. Таҳлили маълумҳо натиҷаҳои зеринро ба бор овард.

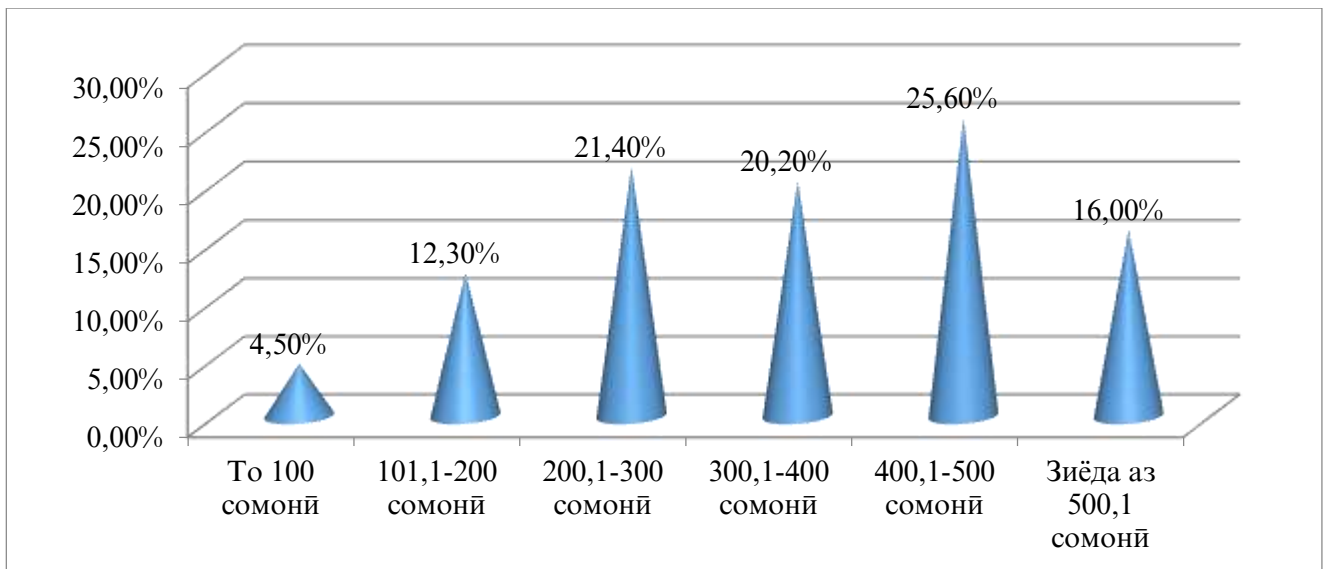
Манбаъ: ҳисоби муаллиф аз рӯи пурсишҳои гузаронидашуда, соли 2018

Диаграммаи 3. Даромади хонаводаҳо дар 1 моҳ, сомонӣ

Натиҷаҳои, ки аз ҷониби мо дар рафти тадқиқоти гузаронида шудаанд, аз он шаҳодат медиҳанд, ки пурсидашудагон, ки ба гурӯҳҳои ворид мешаванд, даромади моҳона то 1000 ва 2000 сомонӣ ташкил медиҳад, 53,1% ташкил медиҳад, ки ба гуруҳи камбизоат дохил мешаванд. Танҳо 9,7% пурсидашудагон аз 4000 сомонӣ зиёд даромад доранд, ки сатҳи зиндагиашон нисбатан хуб аст.

Барои боло бурдани эътимоднокии аҳоли ба низоми бонкӣ ва ҷалби бештари амонатҳо зарур мешуморем, ки пеш аз ҳама даромадҳои аҳоли тавассути ташкил намудани ҷойҳои нави корӣ, дастгирии давлати ғаёлияти соҳибкорӣ, боло бурдани фоизи амонатҳо ва балағд эътимоднокии низоми бонкӣ ба роҳ монда шаванд.

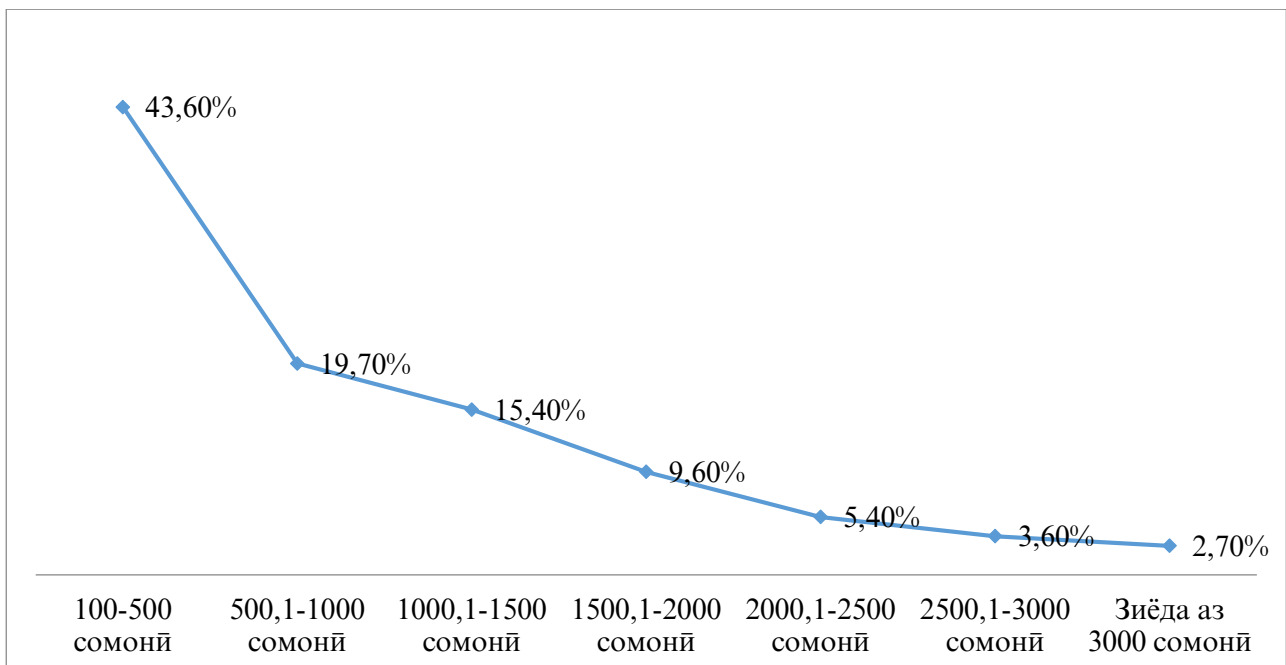
Ҳамунин дар рафти тадқиқот барзиёдати моҳонаи воситаҳои пулӣ, ки дар оила баъди пардохти ҳамаи хароҷотҳо мемонад ошкор гардид (диаграммаи 4).

Манбаъ: ҳисоби муаллиф аз рӯи пурсишҳои гузаронидашуда
Диаграммаи 4. Бақияи моҳонаи воситаҳои пулӣ (сомонӣ), %

Тафовутҳои начандон калон дар гурӯҳҳои 101-300 сомонӣ ҳангоми мувофиқасозии тадқиқотҳо ошкор гардиданд. Гурӯҳи пурсидашудагони зиёда аз 500,1 сомонӣ 16% ташкил дод. Ба андешаи мо оилаҳои пурсидашуда қисмати даромадҳои худро пинҳон доштанд.

Дар рафти тадқиқот баъзе лаҳзаҳои ошкор гардиданд, ки аҳамияти калонро ҳангоми аз тарафи ташкилотҳои молиявии хурд ҷорисозии маҳсулотҳои пасандозӣ соҳиб мебошанд. Пеш аз ҳама, маълумотҳои ноқофӣ нисбат ба пасандозҳо, намудҳои амалкунанда ва шароитҳои аз рӯи нигоҳдории онҳо дар бонкҳо мебошанд. Ба ғайр аз ин, ошкор гардид, ки бисёрии пурсидашудагон, ки омодаанд, то суратҳисобҳои пасандозиро боз намоянд, мехостанд, ки пасандозҳои худро бо асъори хориҷӣ дошта бошанд. Ҳангоми пурсиш маблағҳои ошкор гардиданд, ки аҳоли омодааст ба сифати амонатҳо ҳармоҳа гузорад.

Манбаъ: Ҳисоби муаллиф аз рӯи пурсишнома
Диаграммаи 5. Омодагии аҳоли барои гузоштани амонатҳо

Натиҷаҳои бадастовардашуда мавҷудияти талаботро аз рӯи маҳсулотҳои амонати ташкилоти молиявии хурд тасдиқ месозанд, вале дар айни замон, новобаста аз талаботи мавҷуда, ташкилотҳои молиявии хурд ҷаҳд намеkunанд, то хизматрасониҳои амонатиноро ворид созанд. Аз 31 ташкилотҳои қарзии хурди амонатӣ ҳамагӣ 6 тоаш хизматрасонии амонатиноро ҷорӣ кардаанд. Қайд кардан ба маврид аст, ки танҳо 11,7% пурсидашудагон

хошиши аз 2000 сомонӣ зиёдтар гузоштани маблағро ҳамчун амонат ба ташкилотҳои қарзӣ доранд. Аз ин чунин хулоса баровардан муки насту, ки боварии аҳоли ба ташкилотҳои қарздар солҳои охир дар ҷумҳурӣ коҳиш ёфтааст. Бо роҳи баланд бардоштани сатҳи ғоизи амонатҳо ва ташкили дурусти хизматрасонӣ дар низоми бонкӣ метавон боварии аҳолиро ба низоми бонкӣ боло бурд.

Ҷорисозии хизматрасониҳои пасандозӣ аз қафои худ хавфҳои муайянро барои ташкилотҳои молиявии хурд эҷод месозад, ки инҳо дохилӣ ва берунӣ чун мешаванд:

Ба хавфҳои дохилӣ мо хавфҳои зеринро марбут донистем:

1. Хавфҳои, ки бо сифати оморасозии ҳаёти қорӣ ва топ-менеджмент алоқаманд мебошанд.

2. Сохтори ғайрисамаранокӣ ташкили назорат ва идоракунии ташкилотҳои молиявии хурд.

3. Диққати ноқофӣ аз ҷониби менеджменти ташкилоти молиявии хурд ба зарурияти қорқард ва ҷорисозии низоми идоракунии хавфҳо.

Ба хавфҳои берунӣ чунин ҳолатҳо метавон дохил қард:

Нобоварии мизочони нерӯманд. Новобаста аз он, ки ташкилотҳои молиявии хурд аллақай бисёр сол дар бозори хизматрасониҳои молиявӣ фаъолият менамоянд, мизочони нерӯманд ниҳоят қалб қарда мешаванд.

Тағйирёбии вазъият дар бозор. Чунин ҳатар барои ташкилотҳои молиявии хурд дар он ифода меёбад, ки чунин тағйиротҳо дар вазъияти бозорӣ метавонанд ба он оварда расонанд, ки ташкилотҳои маблағгузори хурд наметавонанд маҳсулоти худро аз рӯи нархи банақшагирифташудааш қурӯшанд, ва албатта талафотҳо ба миён меоянд ва чунин вазъият ба дефолт оварда мерасонад.

Ҳамин тавр, дар рафти омӯзиши масъалаи ҷорисозии хизматрасониҳои пасандозии хурди ташкилотҳои молиявии хурд, мо ба чунин хулосаҳо омадем:

Имрӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон талабот ва иқтисодии муайян барои аз ҷониби ташкилотҳои молиявии хурд ҷорисозии хизматрасониҳои амонатӣ (маҳсулотҳо) вучуд дорад.

Мавҷудияти сарчашмаҳои берунаи тичоратӣ барои ташкилотҳои молиявии хурд дар айни замон имкон наметодад, ки амонати аҳолиро ба таври қиддӣ, ҳамчун сарчашмаи асосӣ барои маблағгузорӣ қалб намоянд.

Маҳдудиятҳо оид ба амалисозии амалиётҳои амонатӣ барои ташкилотҳои қарзии хурд ва фондҳои қарзии хурд ба рушди хизматрасониҳои мазқур дар худуди Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат наменамояд.

АДАБИЁТ

1. Ашуров И.С., Мансуров Ш.Дж. Особенности кредитной политики в условиях переходного периода. Душанбе: Ирфон, 2006. 80 с.
2. Банковское кредитование. Учебник / Под ред. А.М. Тавасиева. М.: ИНФРА-М, 2010. 656 с.
3. Хикматов У.С. Микрофинансовый сектор и развитие малого предпринимательства в Республике Таджикистан. Душанбе: Ирфон, 2010. 185 с.
4. Хикматов У.С. Теоретические основы формирования предпринимательской среды в Республике Таджикистан. Душанбе: Ирфон, 2006. 95 с.

АННОТАТСИЯ

АМОНАТ ҲАМЧУН ШАРОИТИ МУБАДДАЛҒАРДИИ ПАСАНДОЗҲОИ АҲОЛӢ БА НИЗОМИ САРМОЯГУЗОРӢ

Дар мақолаи мазқур вазъи қалби амонатҳо дар ташкилотҳои молиявӣ қарзии хурд мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Дар мақолаи қайд гардидааст, ки дар шароити тағйирёбии вазъи иқтисодӣ самаранок амалнамоии бахши молиявии хурд бе сарчашмаҳои мунтазами дастрасии маблағгузорӣ, ки дар айни замон асосан аз сарчашмаҳои беруни ташаккул меёбад номумкин аст, зеро сарчашмаҳои дохилӣ қариб, ки истифода наметавонанд. Яке аз сарчашмаҳои асосии дохилии захираҳои молиявӣ амонатҳои аҳоли ба ҳисоб меравад. Инчунин дар мақола хавфҳои қалби амонатҳо таҳлил гардидаанд.

АННОТАЦИЯ
ДЕПОЗИТ КАК УСЛОВИЕ ПРЕОБРАЗОВАНИЕ СБЕРЕЖЕНИЙ НАСЕЛЕНИЯ В
ИНВЕСТИЦИИ

В данной статье анализируется ситуация с привлечением депозитов в микрофинансовые организации. В статье отмечается, что в контексте меняющихся экономических условий, эффективного функционирования микрофинансового сектора без регулярных источников финансирования невозможно, потому что внутренние источники почти не используются. Одним из основных внутренних источников финансовых ресурсов являются вклады населения. В статье также анализируются риски привлечения депозитов.

***Ключевые слова:** депозит, микрофинансовые организации, донорские ресурсы, финансово-банковский сектор, сбережения, финансовые ресурсы, юридические и физические лица.*

ANNOTATION
THE DEPOSIT AS A CONDITION FOR CONVERTING HOUSEHOLD
SAVINGS INTO INVESTMENTS

In this article is showing analyzes about the situation with involving the deposits to micro-financial organizations. Also this article notes, that in the context of changing economic conditions, effective functioning of the micro-financial sector is impossible without regular sources of financing, because domestic sources are almost not used. One of the main internal sources of financial resources is the deposits of the population. The article also analyzes the risks of involving deposits.

***Key words:** deposit, micro financial organizations, donor reserve, financial and banking sector, financial reserve, legal and physical persons.*